

Dulce Maria Cardoso

NÁVRAT

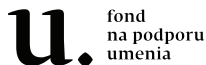

Dulce Maria Cardoso

NÁVRAT

Preklad Júlia Jellúšová

Táto kniha vychádza vďaka finančnej podpore

Obra apoiada pela Direção-Geral do Livro,
dos Arquivos e das Bibliotecas/Portugal.
Preklad z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia.

NÁVRAT

z portugalského originálu O Retorno

Copyright © Dulce Maria Cardoso, 2011

by arrangement with Literarische Agentur Mertin Inh.

Nicole Witt e. K., Frankfurt am Main, Germany

Preklad a rozhovor © Júlia Jellúšová

Predslov © Alcides Murтинheira

Projektový manažment Zuzana Chudíková

Zodpovedná redaktorka Mária Štefánková

Grafický návrh a úprava Eva Belláková

Grafický návrh obálky Júlia Molčanová

Slovak edition © Portugalský inštitút

Bratislava 2020, www.portugal.sk

Tlač EXPRESPRINT s.r.o., Partizánske

Printed in the Slovak Republic

ISBN 978-80-973160-6-8

Odvrátená strana návratu

V 20. storočí Portugalsko patrilo nepochybne ku krajinám s najdlhšie trvajúcim autoritatívnym režimom: v rokoch 1926 až 1974 boli Portugalci zbavení základných práv života v demokracii. Kým iné európske krajiny, ktoré vlastnili kolónie, udeľovali v 40. a 50. rokoch svojim kolóniám nezávislosť, Portugalsko na základe rozhodnutia premiéra Antónia Oliveiru Salazara, ktorý vládol nepretržite v rokoch 1932 až 1968, sa svojej koloniálnej ríše nemienilo vzdať. V tejto súvislosti sa situácia zhoršila začiatkom 60. rokov, keď v Angole, Guiné-Bissau a v Mozambiku vypukli ozbrojené konflikty, ktoré postupne nabrali rozmery koloniálnej vojny, v dôsledku čoho museli portugalskí mladíci povinne rukovať do zámoria. Bolo očividné, že koloniálnu vojnu môže ukončiť jedine politické, a nie vojenské riešenie, no Oliveira Salazar a jeho nástupca Marcelo Caetano (premiér od roku 1968) nepripúšťali akékoľvek vyjednávanie v presvedčení, že by to znamenalo začiatok porážky Portugalska. V roku 1974 skupina dôstojníkov portugalskej armády pripravila štátny prevrat, ktorý prebehol 25. apríla (tzv. Klinčeková revolúcia) a jeho výsledkom bolo obnovenie demokracie v krajine. Jedným z hlavných bodov revolučného programu bola dekolonizácia, a preto bolo ihneď deklarované, že sa budú iniciovať rokovania s oslobodzovacími hnutiami v portugalských kolóniách s cieľom dohodnúť vyhlásenie ich nezávislosti.

Hneď od začiatku bolo jasné, že jeden z najväčších problémov dekolonizácie súvisí s osudom státisícov Portugalcov žijúcich v kolóniách. V dvoch najväčších portugalských kolóniách, v Angole a v Mozambi-

ku, žilo okolo roku 1974 vyše pol milióna Portugalcov (v Angole približne 300 000, v Mozambiku 250 000). Obe africké krajiny sa hlavne od 50. rokov 20. storočia stávali vyhľadávanou cieľovou zastávkou mnohých chudobných Portugalcov. Dve hlavné zámorské kolónie ponúkali množstvo pracovných príležitostí a portugalskí kolonisti rýchlo prejavili podnikavého ducha, v dôsledku čoho nastal v Angole a v Mozambiku (v neporovnateľne väčšej miere ako v ostatných zámorských kolóniách Portugalska) pozoruhodný rozvoj, viditeľný v architektúre či infraštruktúre miest ako Luanda, Nova Lisboa, Benguela, Lobito, Sá da Bandeira alebo Moçâmedes (v Angole) alebo Lourenço Marques, Beira a Nampula (v Mozambiku). S kozmopolitným duchom hlavných miest ostro kontrastovala zaostalosť vidieckych oblastí vo vnútrozemí, ktoré sa neskôr stali hlavným dejiskom koloniálnej vojny. Nebolo však treba prejsť veľké vzdialenosti, aby si človek všimol priepastné rozdiely: Luandu, ktorá patrila k najrozvinutejším mestám v Afrike, obkolesovali slumy, (tzv. „musseques“), kde žila v neludských podmienkach väčšina černošského obyvateľstva. Situácia v tzv. „čiernom okruhu“ mesta Lourenço Marques (v súčasnosti Maputo) bola len o čosi lepšia (alebo menej nedôstojná).

Portugalci v Angole a Mozambiku reagovali na vojenský prevrat v domovine rôzne, postoj väčšiny z nich však nebol negatívny. Spojenie s Portugalskom nebolo vo všeobecnosti veľmi silné: tisíce Portugalcov sa už narodili v Afrike, a tí, ktorí tam prišli žiť, stratili väzby s domovinou. Portugalsko sa stalo dovolenkovou destináciou (kvôli veľkej vzdialenosti len občasou), kde návšteva príbuzných v zaostalom vnútrozemí bola pripomenutím si ťažkej minulosti, ktorú nahradil život v Angole s pracovnými, spoločenskými a ekonomickými výhodami. Poniectorí portugalskí kolonisti (predovšetkým v Mozambiku) zastávali názor, že pri vyhlásení nezávislosti by sa malo zväziť udelenie časti moci belochom ako v Južnej Afrike, a najmä v Rodézii (teraz Zimbabwe), vzhľadom na to, čo vnímali ako nepripravenosť černošského obyvateľstva riadiť krajinu s takými bohatými zdrojmi (zlato, diamanty, bavlna, káva atď.). Černošní obyvatelia z predmestských častí Luandy však ukázali, že takýto typ nezávislosti nebude možný: 1. mája 1974 tisíce z nich nahlas a zreteľne dali najavo od-

por voči prípadnému pokračovaniu „bielej moci“ a požadovali, aby budúcnosť Angoly mali výhradne vo svojich rukách. Už o niekoľko mesiacov mali tri oslobodzovacie hnutia (FNLA, MPLA a UNITA) zriadené v Luande vojenské centrály plné zbraní, ktoré sa už nepoužívali proti portugalským vojakom (Portugalsko vyjadrilo ochotu rokovať s oslobodzovacími hnutiami, čo vylučovalo politické strany vytvorené narýchlo belochmi so snahou presadiť svoje záujmy v prípravách nezávislosti). Boli bežné útoky proti belochom, ktorých černoši vnímali ako zodpovedných za chudobu pôvodného obyvateľstva. Neskôr začalo dochádzať k masakrom, ktoré sa vystupňovali v prvých mesiacoch roku 1975.

Na rozdiel od Angoly, v Mozambiku sa sformovalo len jedno ozbrojené opozičné hnutie voči portugalskému režimu, FRELIMO, čo by mohlo viesť k domnienke, že proces vedúci k nezávislosti prebehol pokojne. Nebola to však pravda. 7. septembra 1974, pár hodín po podpísaní Dohody z Lusaky, ktorá ustanovovala proces odovzdania suverenity Mozambiku, skupina belochov s niekoľkými černoškými odporcami bojujúcimi proti FRELIMO (tzv. Smrtiaci draci) obsadila centrálu oficiálnej rozhlasovej stanice v hlavnom meste a vtrhla do väznice. Medzi väzňami, ktorých útočníci pustili na slobodu, boli aj bývalí členovia portugalskej tajnej polície (PIDE/DGS). Po štyroch dňoch násilia a chaosu, ktoré najviac zasiahli chudobných belochov z častí pri „čiernom okruhu“ mesta, sa situácia upokojila, no vyvolala masový odchod Európanov a ich potomkov do Južnej Afriky a do Portugalska.

Hoci sa portugalskí kolonisti v Angole a Mozambiku ocitli v dramatickej životnej situácii, mnohí obyvatelia Portugalska ich kritizovali ako vykorisťovateľov černochoch a obviňovali z úmyslov udržať kolonialistickú hegemoniu a prekaziť dekolonizačný proces. Masovokomunikačné prostriedky čoraz viac riadené ľavicou až extrémnou ľavicou sťažovali objektívnu analýzu toho, čo sa v zámorí skutočne dialo. Stupňujúce sa násilie nevidaných rozmerov v zámorí viedlo Portugalsko k otvoreniu najväčšieho vzdušného mosta, aký kedy fungoval medzi kolóniami a ich materskou krajinou. Portugalská letecká spoločnosť TAP nemala dostatok lietadiel, aby prepravila do Portugalska

všetkých, ktorí chceli opustiť budúce nezávislé krajiny, a preto musela požiadať o pomoc letecké spoločnosti zo zahraničia. Na evakuáciu čakali státisíce navrátilcov. Mimochodom, tí toto označenie odmietali, veď napokon okolo 40% spomedzi nich sa nenarodilo v Portugalsku, ani v ňom nikdy nežilo, preto išlo o označenie prinajmenšom paradoxné. Oni sami uprednostňovali označenie „utečenci“ alebo dokonca „okradnutí“ – nielenže počas dekolonizácie prišli o všetok svoj majetok, ktorý museli v Afrike zanechať, ale mali dovolené priniesť si do Portugalska len 5000 escudov na osobu (t. j. 750 eur).

Príchod obrovského množstva utečencov (takmer milión) priniesol so sebou mnohé problémy, jedným z nich bola otázka ubytovania. Niektorí utečenci mali v Portugalsku príbuzných, ktorí ich prichýlili, a tak sa istá časť rozprchla po krajine, vďaka čomu sa nevytvorili utečenecké getá. Po príchode do Portugalska pomáhali utečencom organizácie ako Portugalský Červený kríž, Cáritas (Charita) a IARN (Inštitút pomoci navrátilcom). Posledný menovaný bol vytvorený 31. marca 1975 a jeho úlohou bolo predovšetkým poskytnúť ubytovanie tým utečencom, ktorí nemali v Portugalsku nijakých príbuzných, alebo aj napriek tomu zostali bez pomoci. Takýchto utečencov bola väčšina a bývali ubytovaní v najrozličnejších miestach ako väznice, sanatóriá, semináre, penzióny alebo hotely. Masovokomunikačné prostriedky celú tragédiu takmer ignorovali: zámerne opakovali už uverejnené správy alebo podávali kusé, stručné informácie bez náznaku solidárnosti a pochopenia, čo len prehľbovalo nepriateľské nálady domáceho obyvateľstva voči navrátilcom.

Téma „navrátilcov“ zostávala v portugalskej spoločnosti dlho prehlíadaná, ba priam tabuizovaná, čo okrem iného napovedá o traumatizujúcich dozvukoch (post)koloniálneho obdobia v národnej pamäti Portugalcov. V tomto zmysle možno považovať román *Návrat* za skutočne prelomový: nielenže sa stal prvým literárnym spracovaním témy navrátilcov v portugalskej literatúre, ale podnietil v portugalskej spoločnosti búrlivé diskusie a vyvolal záujem o túto premlčivanú súčasť moderných portugalských dejín.

Alcides Murtinheira

Venujem vyhnancom
a Luísovi, mojej pevnej pôde pod nohami

Ale v Portugalsku sú čerešne. Veľké, ligotavé čerešne, ktoré dievčatá nosia na ušiach ako náušnice. Pekné dievčatá, aké môžu byť len dievčatá v Portugalsku. Tunajšie dievčatá nevedia, ako vyzerajú čerešne, vravia, že sú ako pitangy. Aj keby boli, nikdy som nevidel, že by si z pitang urobili náušnice a smiali sa, ako to robia dievčatá z Portugalska na fotografiách.

Mama presvedča otca, aby si naložil pečené mäso. Jedlo sa pokazí, vraví, v tejto horúčave nič nevydrží, stačí pár hodín a mäso je zelené, a ak ho dám do chladničky, stvrdne ako podošva. Mama rozpráva, akoby sme v noci nemali odletieť do Portugalska, akoby sme zajtra mohli dojesť zvyšky pečeného mäsa v žemli cez veľkú školskú prestávku. Nechaj ma. Otec odstrčí tácku s mäsom a prevrhne pritom košík s chlebom. Mama ho napraví a poukladá krajce chleba s tou istou starostlivosťou, s akou si každé ráno zoradí lieky. Predtým, ako sa to začalo, otec taký nebýval. „To“ je strelba, ktorá sa ozýva z neďalekej štvrte. Naše štyri kufre v obývačke, stačí ich už len zatvoriť.

Zavládne také mrazivé ticho, že hukot ventilátora znie nezvyčajne silno. Mama si naberie z tácky mäso, jej pohyby sú strnulé, ako keď sme mávali návštevy. Keď položí tácku na stôl, ruku podrží nad obrusom s georgínami. Už nás nemá kto navštevovať, ale aj predtým, ako sa to začalo, chodili k nám návštevy zriedkakedy. Sestra povie, ešte si pamätám, ako ten kohút, ten hlinený kohút na mramorovej kuchynskej linke spadol na dlážku a odbil sa mu hrebeň. Opakovali sme si bezvýznamné detaily, pretože už sme začínali

zabúdať. A to sme ešte ani neodišli z domu. Lietadlo odlieta čosi pred polnocou, ale budeme musieť odísť skôr. Strýko Zé nás zoberie na letisko. Otec príde za nami neskôr. Keď zabije Piratu a podpáli dom a kamióny. Neverím, že otec zabije Piratu. Ani že podpáli dom a kamióny. Myslím, že to hovorí, aby sme si nemysleli, že oni sa budú smiať. „Oni“ sú čierni. Otec ale kúpil bandasky s benzínom a schoval ich do kôlne. Možno je to pravda, možno otec zvládne zabiť Piratu a všetko podpáliť. Pirata by mohla zostať u strýka Zé, ktorý neodchádza, pretože chce pomôcť čiernym budovať národ. Otec sa smeje vždy, keď strýko Zé hovorí o obrovskom národe, ktorý povstane z vôle ľudu utláčaného päť storočí. Aj keby strýko Zé slúbil, že sa o Piratu postará, nič by sa nezmenilo, pretože otec si myslí, že jedinú, čo strýko Zé vie, je uvaliť rodinu do hanby.

Hoci je to náš posledný deň doma, nezdá sa, že by bolo niečo iné. Obedujeme za kuchynským stolom, mamino jedlo je rovnako nie veľmi chutné, je nám teplo a vo vzduchu taká spara, že sa neustále potíme. Jediný rozdiel je v tom, že sme menej zhovorčiví. Predtým sme sa rozprávali o otcovej práci, o škole, o susedoch, o vysávači, po ktorom mama túžobne poškulovala v časopisoch, o klimatizácii, ktorú nám otec slúbil, o žehličke na vlasy, ktorá vyrovná sestrine kučery, o novom bicykli pre mňa. Otec sluboval, že všetko budeme mať o rok, a ešte nikdy slub nesplnil. Vedeli sme to, ale otcove sľuby nás naplňali šťastím, myslím, že nám stačila predstava, že budúcnosť bude lepšia. Predtým, ako sa začala strelba, budúcnosť bola vždy lepšia. Teraz to už neplatilo, a preto sme nemali témy na rozhovor. Ani plány. Otec už nepracuje, školu zavreli a všetci susedia odišli. Nebude klimatizácia, ani vysávač, ani žehlička na vlasy, ani nový bicykel. A dokonca ani dom. Väčšinu času mlčíme. Náš odchod do Portugalska je ešte ťaživejšia téma ako mamina choroba. Ani o maminej chorobe sa nikdy nerozprávame. Ak, tak len v zmienkach o vrecúšku s liekmi, ktoré je na kuchynskej linke. Ak jeden z nás pripravuje čosi nablízku, povieme, pozor na lieky. Podobne je to so strelbou. Ak jeden z nás poďíde k oknu, pozor na strely. A vzápätí sme už ticho. Mamina choroba a táto vojna, kvôli ktorej musíme odísť do Portugalska, sa na seba podobajú tichom, ktoré spôsobujú.

Otec si zapáli ďalšiu cigaretu a zakašle. Má žlté zuby a dom páchne tabakom, aj keď je otec preč. Vždy som ho videl fajčiť len cigarety značky AC. Gegé, keď sa vrátil z prázdnin v Portugalsku, povedal, že tam cigarety AC nemajú. Ak je to pravda, neviem, čo otec urobí. Som si istý, že to je posledné, čo otca teraz trápi, a neviem, prečo sa tým vôbec zaoberám, prečo strácam čas vecami, ktoré vôbec nie sú dôležité, keď je toľko iných dôležitých vecí, o ktorých by som mal premýšľať. Ale nedokážem ovládnuť svoje myšlienky. Možno sa moja hlava príliš nelíši od slabej hlavy našej mamy, ktorá sa vždy stráca v rozhovoroch. Z času na čas mama požiada otca, aby menej fajčil, ale otec ju neberie vážne, vie, že mama po chvíli na svoju žiadosť zabudne, ako zabúda takmer na všetko. Susedy sa na mamu hnevali pre jej zábudlivosť, keby dona Glória nebola, aká je, museli by sme jej isté veci zazlievať. Ale mama je, aká je, a susedky jej nemohli zazlievať všetko, čo chceli, hoci to chceli veľmi. No nešlo len o zábudlivosť. Susedy si mysleli, že mama sa nevie o mňa so sestrou postarať, keď nás videli, ako sa hráme v blate alebo utekáme za postrekovacím vozidlom s fumigátorom, chúdence deti, také samorasty. Aj čierni utekali za vozidlom, otvárali ústa a prehľadali plynový postrek, ktorý zabíjal maláriové parazity, ale bieli nie, susedy vedeli, že ten postrek je škodlivý a zakazovali svojim deťom robiť to, tak ako im zakazovali čvachať sa v mlákach kvôli parazitom. Dona Glória, čierni majú inú konštitúciu a nie je nič, čo by im v tomto pekle ublížilo, ale na naše deti musíme dávať veľký pozor, varovali ju susedy.

Za to, že mama je, aká je, môže táto krajina. Pre mamu vždy existovali len dve krajiny. Táto, z ktorej ochorela, a Portugalsko, kde je všetko iné, a kde aj ona bola iná. Otec nikdy o Portugalsku nehovorí, mama má dva domovy, otec nie. Pre človeka je domovom krajina, ktorá mu dáva živobytie, pokiaľ nemá nevďačné srdce, takto otec odpovedal, keď sa ho pýtali, či mu nie je smutno za Portugalskom. Muž musí ísť za svojou prácou tak, ako povoz za volmi. A mať vďačné srdce. Otec dokončil len druhú triedu, ale nie je nič, čo by nevedel o knihe života, z ktorej sa dá, podľa neho, najviac naučiť. Lee a Gegé sa uskrňali vždy, keď otec začal hovoriť o knihe života, a ja som sa musel premáhať, aby som sa nehanbil. Rodičia

to asi majú v krvi, že hovoria veci, za ktoré sa ich deti hanbia. Alebo deti v krvi, že sa hanbia za rodičov.

Už všetci odišli. Moji kamaráti, susedia, učitelia, majitelia obchodov, automechanik, holič, kňaz, všetci. Ani my sme tu už nemali byť. Milucha obviňuje otca, že mu je jedno, čo sa nám môže stať, a keby bolo na mame, už dávno by sme odišli, ešte skôr ako pán Manuel. Neverím, že otcovi na nás nezáleží, hoci nechápem, prečo sme ešte neodišli, keď sa nám kedykoľvek môže stať niečo zlé. Portugalskí vojaci tadiaľto už takmer nechodia a tých pár, ktorých vidíme, majú dlhé vlasy, špinavé uniformy, rozopnuté košele a rozviazané šnúrky na kanadách. Jazdia bláznivo na džípoch, v zákrutách robia šmyky a pijú pivo, akoby boli na dovolenke. Pre otca sú portugalskí vojaci naničodní zradcovia, ale pre strýka Zé sú protifašistickí a protikolonialistickí hrdinovia. Ak nie sú nablízku mama a sestra, otec povie strýkovi Zé, radšej než protifašisti a protikolonialisti by portugalskí vojaci mohli byť proti kurvám, proti pivu, a proti tráve, a tak sa začína ich ďalšia hádka.

Neviem, ako strýko Zé po tom, čo sa mu stalo, môže naďalej obhajovať portugalských vojakov. Možno sa mu v hlave všetko odohralo inak, hlavy vedia ľahko zmeniť to, čo sa deje, aj tie, ktoré nie sú slabé ako mamina. V mojej hlave dnes ráno prestal byť dnešok dneškom. Mama robila mliečnu ryžu a na krátku chvíľu sa dnešný deň premenil na nedeľu, aká bývala kedysi, predtým, ako sa začala strelba. Vôňa ryže zo sporáka, pootvorené okenice na kuchyni, slnečné bodky na zelených kachličkách, bzukot múch na okennej sieťke, Pirata, ako vrtí chvostom a čaká, že obliže pokrievku, všetko tak, akoby bolo obyčajné nedeľné ráno. Podľa Miluche je nechutné, že Pirata oblizuje pokrievky, ach, až mi je zle. Robí tie isté grimasy, ako keď mám ruky špinavé od oleja z bicykla, ale nevádi jej kaša z avokáda a olivového oleja, ktorou si natiera vlasy, aby sa jej narovnali kučery, nechutná zelená kaša, s ktorou vyzerá ako Martanka. Neviem, či niekedy dokážem pochopiť dievčatá.

Mama vyliala mliečnu ryžu do ružových sklenených pohárov a chcela na ne škoricom napísať začiatočné písmená našich mien, ale ruka sa jej triasla. Vyhovorila sa na lieky a skúsila to ešte raz, škorica me-

dzi prstom a ukazovákom v nešikovnom boji s našimi iniciálami, ešte aj toto bolo rovnaké, naše iniciály neboli pekné ani v nedelne rána, keď sme sa vracali z pláže a striekali sa vodou z hadice. Pirata, ako sa čvachtá vo vode, ktorá odteká do záhonu ruží, plážové uteráky zavesené na konároch gravioly, mama, ako kričí z kuchyne, dávajte pozor na moje záhony, viete, že soľ zabíja ruže. Mama nemá rada slnko ani soľ. Má rada ruže. V maminých záhonoch sú ruže všetkých možných farieb a mama si ani jednu neodstihnne, akoby som mohla odstihnúť ružu, susedy si bežne nevšímali, čo mama hovorieva, ale vtedy krútili hlavami, dona Glória má ďalší vrtoch, čo je na tom zlé, odstihnúť si zopár ruží, vo váze sú také pekné. Nech soľ nezničí ruže, prosila nás mama, ale nech sme všetko opláchli najlepšie, ako sme vedeli, v záhonoch aj tak ostali malé ligotavé kryštáliky. Soľ nakoniec vždy nejaké ruže zničila.

Mama si poobližovala škoricu z prstov, akoby to bola neviem aká dobrota, a išla do izby so šijacím strojom, kde zo svadobnej truhlice vytiahla nedelný obrus. Dnešné ráno bolo naďalej ako iné nedelne rána. Také rovnaké, že som dostal chuť vytratiť sa na zadný dvor a potajomky si zafajčiť. Určite je všetko ako predtým a vo vedľajších dvoroch susedia grilujú, mäso potierajú kapustným listom namočeným v olivovom oleji, ich deti sa hojdajú na pneumatikách zavesených na stromoch a lížu ovocné nanuky, ktoré si sami vyrobili. Ale mama sa vrátila s obrusom s georgínami a opäť sa rozplakala, už nikdy neuvidím svoju svadobnú truhlicu, už nikdy neuvidím tento obrus. A z rána sa opäť stalo naše posledné ráno tu doma, farmy prázdne, grily plné starej dažďovej vody, pneumatiky nehybné na stromoch ako nemé otázniky visiace vo vzduchu. Naše posledné ráno. Také mĺkve aj napriek strelbe. Ani výstrely nedokážu rozohnať ticho nášho odchodu, zajtra tu už nebudeme. Hoci sa radi klameme rečami, že čoskoro budeme späť, vieme, že sa sem už nevrátíme. Angola zanikla. Naša Angola zanikla.

Pirata zdvihne hlavu a položí si ju na moje chodidlo. Čierny fľak okolo pravého oka je jediný fľak na krátkej bielej srsti. Keď nás Pirata víta, vyskakuje na nás tak, ako to robia všetky psy, má ohnuté uši, akoby ich niekto nasilu prehol. Otec položí zapaľovač na obrus, tam,

kde sú vyšité georgíny, je to zapalovač značky Ronson Varaflame, kúpili sme mu ho v zlatníctve pána Maiu ako darček k štyridsiatym deviatym narodeninám. Otec vie, že fajčím, ale nikdy som nefajčil pred ním, rešpekt musí byť, keď budeš mať osemnásť, potom uvidíme. Cigarety mi až tak nechutia, ale dievčatám sa viac páčia chlapci, ktorí fajčia. A ešte viac sa im páčia chlapci, čo majú motorky, ale otec mi nikdy motorku nekúpi, musím ti do hlavy vtĺcť trochu rozumu, pozri sa, čo mi motorka urobila s nohou. Jazva je škaredá, hrozny pohľad, zúbkovitá ryha od kolena až dole, ale aj tak si to nerozmyslím, prvé, čo si kúpim, keď zarobím peniaze, bude motorka. Aj portugalské dievčatá majú iste radšej chlapcov s motorkou, dievčatá sú všade rovnaké, aspoň v týchto veciach.

Dám zvyšok mäsa Pirate, povie mama, akoby Pirata nejedla po nás zvyšky každý deň. Milucha si stiahne gumičku, ktorá jej drží vlasy v kónskom chvoste, a navlečie si ju na zápästie, Pirata sa aspoň nemôže sťažovať, že mäso je bez chuti, povie a chytí si vlasy, nacvičené pohyby, gumičku si presunie zo zápästia na rozťahnuté prsty, dve obtočenia okolo vlasov a hotovo, Milucha si nikdy nezachytí najmenšie kučery vzadu na krku, sú to plavé kučery, dokonca pekné, ale Milucha ich neznáša, vlasy ako černoška, vraveli decká z ulice, aby ju nahnevali, černošky nemajú plavé vlasy, dievčatá berú všetko vážne a rady sa urážajú.

Maria de Lurdes, ospravedlň sa matke, prikáže otec. Ventilátor začne prenikavo škripať, otec doň poriadne buchne a smaragdovo-zelené lopatky sa rozbzučia ako zvyčajne. Maria de Lurdes, ospravedlň sa matke, keď sa otec zlostí na sestru, je Maria de Lurdes, ale inokedy je Milucha. Ale zjedla aspoň trochu, mama nás takmer vždy bráni. Otec sa jeduje, ako ich mám vychovávať, keď si vždy na ich strane, buchne pästou do stola, príbor na tanieroch zacinká, cink-cink, mama zažmurká, mohol to byť veselý zvuk, ako prípitok, cink-cink, oslavy v Portugalsku musia mať ten istý zvuk, mama vstane od stola, cink-cink, má vysoké opätky a zakopne, chudé nohy, lieky jej berú chuť do jedla, susedy tu už nie sú, aby sa smiali na tom, ako sa mama oblieka, cink-cink, susedy v obťahnutých šatách, ktoré krajčírka kopírovala z Burdy, odhaľovali im kolená a tučné stehná,

dáme si mliečnu ryžu, povie mama a položí pred nás poháre, opäť si sadne, pery stratené za hrubou vrstvou ružového rúžu, oči ešte zádumčivejšie pod modrým tieňom, ktorý si nanáša na viečka, susedy komentovali, ako sa to len dona Glória maľuje, susedy s tvármi presiaknutými cnosťou a s natupírovanými účesmi, ktoré im robila dona Mercedes, predlžovali im hlavy, až vyzerali ako nejaké mimozemšťanky, susedky s jedovatými jazykmi, dona Glória, už nemáte vek na dlhé vlasy, ešte si o vás ľudia čosi pomyslia, určite nechcete kvôli takej hlúposti prísť do rečí, cink-cink. Predo mnou pohár s mliečnou ryžou a so škoricovým krivým R, R ako Rui, L ako Lurdes, M ako Mário a G ako Glória. Cink-cink.

Otec si zapáli ďalšiu cigaretu, ale hneď ju zahasí v popolníku s emblémom piva Cuca, už ani cigarety nechutia ako kedysi. Popolník sme dostali od dony Alziry, jej muž bol vyše dvadsať rokov distribútorom v pivovare a dostával slávnostné popolníky, hoci sám nikdy nevyfajčil ani jednu cigaretu, v dome dony Alziry boli popolníky všade, vo všetkých miestnostiach, možno dona Alzira s mužom zobrali do Portugalska plný kufor popolníkov. Maria de Lurdes, zopakuje otec nahnevane, sestra vie, že sa musí mame ospravedlniť, stavím sa, že hlavou jej už bežia pomstychtivé plány. Aj dievčatá v Portugalsku musia byť pomstychtivé. Ani by to neboli dievčatá, keby neboli také.

Rád by som išiel do Brazílie alebo do Južnej Ameriky. Keby sme išli do Ameriky ako pán Luís, to by bola paráda. V Amerike sa musí dobre žiť. Let tam trvá ešte dlhšie, bojím sa, že by som sa v lietadle povracal ako Gegé, keď išiel na prázdniny do Portugalska. Keď sme boli malí, chodili sme s otcom na letisko pozerat' sa na lietadlá, sedeli sme na terase letiska, pili malinovky, a to bolo najbližšie, ako sme sa k lietadlám dostali. Dokonca aj hluk lietadiel sa nám páčil. V aute ceste domov Milucha navrhla, aby sme predstierali, že sedíme v lietadle, stačí si len predstaviť, že auto je vo vzduchu, iba dievčatá môžu vymyslieť také hlúpe hry. Gegé sa v lietadle povracal, je to také bežné, že majú na to osobitné vrecúška, Gegé je klamár, ale myslím, že hovoril pravdu, ak by som vracal, nemohol by som sa na otca ani pozrieť, bola by to hanba, muž vracia, len keď je opitý alebo zje niečo pokazené.